

GEZELSCHAPSLEVEN TE GENT IN DE 19e BEGIN 20e EEUW (Vervolg)

IV. ARTISTIEK GERICHTE VERENIGINGEN

a. SCHONE KUNSTEN

In 1808 werd, in het café "De Prins" in de Ramen, door enkele kunstenaars en architecten waaronder Louis Roelandt en Pierre-Jacques Goetghebuer de "*Société des Arts*" gesticht, vanaf 1816 de "*Maatschappij voor Schone Kunsten en Letteren*" (*Société des Beaux Arts et de Littérature*) genoemd. Op dat moment was dit de enige vereniging in haar soort in ons land. Men maakte onderscheid tussen vijf afdelingen : schilderkunst, beeldhouwkunst, architectuur, muziek en letterkunde. Het vergaderlokaal bevond zich in de Barrestraat 12, het vroegere gebouw der "Blauwe Meisjes".

Binnen deze maatschappij werd in 1823 de "*Commissie ter Bevordering der Schone Kunsten*" opgericht. Deze wendde zich tot de burgerij met steunlijsten tot aankoop van kunstvoorwerpen die men dan op de door haar georganiseerde triënales tentoonstelde. Reeds in 1865 richtte ze zelfs een internationale expositie van foto's in. In 1885 stopten haar activiteiten.

Parallel aan voornoemd gezelschap ontstond in februari 1833 de "*Société des Amis de l'Art*" (Maatschappij der Kunstvrienden). Het café "Saint-Arnaud" op de Kortrijksestraat was hun vergaderlokaal. Met het doel de jonge Gentse artiesten aan te moedigen, kocht dit bestuur sommige van hun werken aan die men dan over het ganse land tentoonstelde. Reeds tijdens het stichtingsjaar exposeerde men tijdens de meimaand een negentigtal schilderijen die te koop werden aangeboden.

De 27e oktober 1840 stichtten enkele jongeren het "*Kunstgenootschap*". (Ook 1842 wordt soms als oprichtingsdatum vermeld). Aanvankelijk gingen hun vergaderingen door in het "Café du Nord" op de Vrijdagmarkt. Onder het motto "Jong en Leerzuchtig" wilden ze de studie van het tekenen en schilderen naar het levend model aanmoedigen. In 1843 verhuisden ze naar de Hoogpoort en twee jaar nadien naar het "Café de l'Amitié" op de Vogelmarkt. Toen waren bijna alle Gentse kunstenaars lid van dit genootschap!

Een op cultureel gebied bijzonder elitaire groep waarbij zich F.A. Snellaert, C.P. Serrure, J.F. Heremans en W. Rogghé bevonden, stichtte in 1846 het "*Vlaams Gezelschap*". Ze vergaderden in het "Café de l'Université" in de Voldersstraat. Men onderhield zich over kunst, wetenschappen en kunstenaars.

In 1867 werd deze maatschappij heringericht en kreeg toen de naam "*Vlaamse liberale Vereniging van Gent*". Heremans, Sunnaert, Vuylsteke en E. De Clercq namen dat initiatief.

Daarop vestigden enkele leden van de Franssprekende burgerij de "*Cercle*

artistique et littéraire de Gand". Dat gebeurde in 1879 door de fusie van het "Kunstgenootschap" en de in 1835 (1839?) gestichte "*Société littéraire Gantoise*".

In 1885 nam de "Cercle artistique..." de fakkel over van de "Société Royale des Beaux Arts et de Littérature".

Men streefde bijna dezelfde doeleinden na van het "Vlaams Gezelschap". De vergaderingen verliepen aanvankelijk op de Sint-Jansvest; na tweeëntwintig jaar gebeurde dat op de Recollettenlei.

Oud-studenten der hoogste academiejaren stichtten op 1 oktober 1877 de "*Kunstbond*". Deze vereniging wou de wederzijdse betrekkingen tussen de collega's aanhalen en richtte daartoe tentoonstellingen, reizen en spreekbeurten in. Bij de oprichting was hun vergaderlokaal in het "Café Minard" in de Walpoortstraat gevestigd.

"*Kunst en Kennis*", eveneens een kring van oud-academiestudenten, ontstond een twintigtal jaren later.

Alhoewel Gent reeds sinds 1798 het embryo van het Museum voor Schone Kunsten bezat, werd het huidige gebouw eerst in 1902 ingehuldigd. Daarvóór bevonden de kunstwerken zich in een zaal van de Academie voor Schone Kunsten, toen in het vroegere Augustijnenklooster gevestigd. Reeds in 1897 kwam de maatschappij "*De Vrienden van het Gentse Museum*" (een der oudste in West-Europa!) tot stand.

Deze instelling kocht en koopt geregeld schilder- en beeldhouwwerk om het museum te verrijken. Reeds de eerste twaalf jaar verwierf zij een zeventigtal kunstwerken. In 1909 ontving ze daarvoor van het gemeentebestuur een erepenning. (6)

b. TAAL EN LETTERKUNDE EN BIBLIOTHEKEN

De Nederlandse hoogleraar Johannes Matthias Schrant richtte op 4 december 1821 de "*Vereniging ter Bevordering van de Vlaamse Taal en Literatuur*" op. Negen jaar later, bij de onafhankelijkheidsverklaring van ons land, werd deze maatschappij opgedoekt.

In 1835 werd de liberale "*Société littéraire gantoise*" (Maatschappij voor Letterkunde) gesticht voor diegenen die belangstelling hadden voor de Franse letteren. Daartoe richtte dat gezelschap spreekbeurten in en onderwees de Franse taal en letteren. Later kwam ook het Nederlands en het Engels aan de beurt. Aanvankelijk bevond de vergaderzaal zich in de herberg "Den Haas" op de Recollettenlei 4, later op de Korenmarkt in het "Hôtel de L'Etoile". In 1856 vond de bisschop het nodig te waarschuwen voor de activiteiten van deze groepering.

De "*Maatschappij van Vlaamse Letteroefening*", tevens bekend als "*De Taal is gans het Volk*" (haar leus) werd de 10de februari 1836 opgericht. Haar doel

(6) Gentse Penningen, op. cit., p. 103.

was de kennis en de studie van de Vlaamse taal te verspreiden. Daardoor had ze een belangrijk aandeel in de herleving van onze letterkunde. Bij de stichters telde men verschillende auteurs, onder meer Jan Frans Willems, Prudens Van Duyse, Karel Lodewijk Ledeganck, mevrouw Courtmans, Emiel Zetternam, Frans Rens, Filip Blommaert, Aug. Snellaert en Jacob Heremans.

Toen in 1885 de Koninklijke Vlaamse Academie werd gesticht, verdween deze kring. Op initiatief van Fil. Blommaert en C.P. Serrure kwam op 10 januari 1839 het "*Genootschap der Vlaamse Bibliofielen*" tot stand. Tot 1845 herdrukte dit gezelschap vijf zeldzame boeken in verband met de geschiedenis van Vlaanderen en publiceerde later onuitgegeven meesterwerken uit de Vlaamse letteren. De uitgave bleef beperkt tot 130 exemplaren waarvan 28 op naam van de leden. Vanaf dat moment ontwikkelde de Vlaamse letterkunde zich gestadig.

Intussen werd in 1845 het "*Taalverbond*" gesticht, en genoemd naar de Antwerpse romantische dichter Theodoor Van Ryswyck, overleden in 1849, werd te Gent, een jaar nadien het "*Van Ryswyck's Genootschap*" opgericht.

De 23e februari 1851 stichtten onder meer Frans Rens, Kervijn de Volckaersbeke, voorzitter der "Melomanen" en baron Jules de Saint Genois het "*Willemsfonds*". Dat gebeurde in het lokaal van "De Taal is gans het Volk". Jan Frans Willems was ondertussen in 1846 overleden. Het lokaal lag in de Drabstraat in "De Vlaamse Kring". Deze liberale vereniging beoogde de steun aan de Vlaamse taal en de literatuur. Telde het "Willemsfonds" aanvankelijk enkele tientallen leden, in 1862 waren er reeds tweehonderd en in 1887 ca. vijfduizend, verspreid over Vlaanderen. Er werden wekelijks spreekbeurten gehouden, men richtte volksbibliotheken in en boeken en liederen werden gepubliceerd.

In 1852 stichtten drie studenten in de poësisklas van het atheneum aan de Gentse Ottogracht, onder het impuls van hun leraar Jacob Heremans, een vrijzinnige Vlaamse kring, het taalminnend studentengenootschap "*t Zal wel gaan*". Heremans was trouwens medestichter van het "Taalverbond", "Het Vlaams Gezelschap" en "Het Willemsfonds".

Vanaf 1854 werd "*t Zal*", gesteund door J. Vuylsteke, het eerste Vlaamse strijdende hoogstudentenverbond aan de Gentse Rijksuniversiteit. Zijn leuze was "Liever Turks dan paaps" en één der vergaderplaatsen was de libertijnse studentenkroeg "Het Duitse Gasthof" op de Korenmarkt.

Het beoefenen der Nederlandse taal- en letterkunde en het bevorderen van de Vlaamse liberale zaak bleef zijn dubbel doel.

De noodzaak, het volk uit het analfabetisme te halen en tot lezen aan te zetten, was één der stokpaardjes der 19de-eeuwse progressieven.

In de schoot van de weerstandskas "De broederlijke Wevers", die sinds 1857 bestond, werd het "*Leesgezelschap der Wevers*" gesticht. Dat gebeurde de 2de december 1860. Een leeszaal werd opgericht waar de leden boeken, tijdschriften en kranten konden raadplegen. Ook werd er les gegeven in lezen, schrij-

ven, opstellen van brieven, rekenen, Nederlands en Frans. Men gaf er tevens spreekbeurten en bezorgde schoolgerief aan verder studerende arbeiderskinderen. In 1871 werd er een koor van meer dan honderd leden aan toegevoegd. Dit leesgezelschap kwam eerst bijeen in de Rode Koningstraat 12 en later in de herberg "La Louve" in de Spiegelstraat. Dat was tevens de bakermat van de socialistische "*Vrijzinnige Werkmansbibliotheek Leren Vereert*", ontstaan op 14 mei 1876.

In 1865 werd het letterkundig gezelschap "*Het Ledeganck's Genootschap*" opgericht.

Twee jaar nadien stichtte men, onder de stuwkracht van Max Rooses, redacteur van het liberale blad "*Het Volksbelang*", de maatschappij "*Het Vlaamse Volk*". Rooses werd de eerste voorzitter. Het doel van deze vereniging was het aanwakkeren van het Vlaamse bewustzijn door alle middelen onder meer door toneel. Lange tijd vergaderden de leden in de "Sodaliteit" op de Korte Meer. Andere gezelschappen die zich toen voor de Vlaamse letteren en taal inzetten, waren de "Zetternamkring", de "Snellaertkring" en het "Davidsfonds".

De "*Zetternamkring*" was een studentenvereniging. Ze werd eind december 1871 gesticht onder het motto "Voor taal en kunst". Haar lokaal was de herberg "De Hazewind" op de Korenmarkt en omstreeks 1910 vergaderden ze in "De Brouwerij" in de Heilige-Geeststraat.

De "*Snellaertkring*" werd in 1877 opgericht. Haar kenspreuk luidde "Eigen Taal is d'echt Tolk". Men streefde naar het onderling beoefenen van de Nederlandse letteren. Aanvankelijk vergaderden de leden in de herberg "De Verenigde Staten van Amerika" in de Wilderoosstraat 2 en omstreeks 1914 in het "Hotel Graaf van Egmond" in de Cataloniëstraat.

Het "*Davidsfonds*", genoemd naar de taalkundige-historicus J.B. David, werd in 1875 te Leuven gesticht. Een Gentse afdeling kwam even later tot stand. Deze katholieke vereniging beoogde Vlaamse lezingen te houden en volksbibliotheken op te richten waar men werken uitleende met een godsdienstige ondergrond. Het vergaderlokaal bevond zich oorspronkelijk op de Kraanlei 20; vóór de Eerste Wereldoorlog was dat de Baudelostraat 26.

c. TONEEL EN LYRISCHE KUNST

Tijdens de vijftiende eeuw ontstonden de Gentse rederijderskamers "*De Fontaine*" (1448), "*Sinte Barbara*" (1468), "*Sinte Agnete of de Bodemloze Mandé*" (1471), "*Marien theeren*" (1478) en "*Jezus met de Balsemblomme*" (1492).

De Soevereine Hoofdkamer van Rhetorica "*De Fontaine*" hernam, na tijdelijke schorsingen en verval in de vorige eeuwen, tussen 1807 en 1812 haar werkzaamheden. "Alst past bi appetite" was haar devies. In 1819 werd het een "Koninklijke Maatschappij".

Ze richtte talrijke dicht- en toneelwedstrijden in en droeg bij tot het behoud der Vlaamse letteren. Haar belangrijkste periode lag tussen 1825 en 1870.

Daar, vanaf 1871 het Gentse stadsbestuur enkel nog het officieel Nederlands toneel subsidieerde, moest "De Fonteine" geleidelijk haar toneelactiviteiten beperken. Aanvankelijk gingen de vertoningen door in de zaal van de "Parnassusberg" op de Oude Houtlei.

Naast de rederijderskamers die bij het begin van de 19de eeuw "verenigingen" waren geworden, was Gent nog talrijke andere toneelmaatschappijen rijk.

Het "*Gezelschap Karpelaire*" werd in 1832 opgericht. Deze vereniging deed aan lyrisch toneel en werd genoemd naar haar lokaal de herberg "De Karpel" in de Zwarte Zustersstraat. De "Karpelaire" verhuisde vervolgens naar het "Brouwershof", het "Sint-Jorishof" en de zaal "Parnassusberg", in 1837 op kosten van de "Karpelaire" volledig vernieuwd.

De toneelmaatschappij "*Melpomène*", genoemd naar de muze van het treurspel, gaf op 15 april 1833 haar eerste vertoning in de zaal der rhetorica op de Houtlei. Deze vereniging stond bekend om haar dramatische voorstellingen in het Nederlands en in 't Frans, dat dan als de "Société de Melpomène". Ook organiseerde ze concerten met zang in de "Parnassusberg".

Begin 1837 veranderde de "Karpelaire" van naam. Ze heette toen "*Toneel- en Zangmaatschappij Grétry*". De toneelopvoeringen bleven plaatsvinden in de "Parnassusberg" die toen soms "Zaal Grétry" werd genoemd.

Ca. 1839 stichtten enkele studenten, kantoorbedienden en ambachtslui de groep "*IJver doet leren*". Haar lokaal was het café "De drie Hoefijzers" bij de brug van Mariakerke.

De maatschappij "*De ware Vrienden*" kwam in 1835 tot stand. Deze groep speelde doorgaans in de "Zaal Flora" in de Holstraat en men vertolkte zowel Franse als Nederlandse teksten. Het was in deze vereniging dat het toneeldebuut plaats vond van Virginie Miry en haar man Hippoliet Van Peene.

In 1840 schreef Oostende een toneelwedstrijd uit. De 4de maart besloten enkele leden van "De ware Vrienden" (onder meer Karel Onderreet) mee te dingen onder de verenigingsnaam "*Taal en Toneelkunde*", beter gekend onder haar motto "*Broedermin en Taalijver*". Dit liberaal gezelschap telde weldra verschillende leden van "IJver doet Leren". Hippoliet Van Peene gaf de stootkracht aan de "Broedermin". Eerst gingen hun voorstellingen door in de "Parnassusberg", maar na de opening van de Minardschouwburg in 1847 speelden ze om de veertien dagen in dat nieuwe theater; dat tot 1871.

Onder de redactionele leiding van H. Van Peene en onder zijn pseudoniem "Pier Lampet", gaf de "Broedermin" jaarlijks een almanak uit.

"De Fonteine" en "Broedermin en Taalijver" waren de voornaamste Gentse verenigingen die tijdens de 19de eeuw een Vlaamse toneeltraditie hebben opgebouwd.

De rederijderskamer "*De Toortsen*" die reeds in 1669 werd vernoemd, blijkt haar werkzaamheden omtrent 1850 te hebben hernomen, maar dan als amateurstoneelafdeling.

Het vrijzinnige "*Van Crombrughe's Genootschap*" (7), opgericht in 1857, had weldra zijn eigen koor- en toneelgroep. De voorstellingen gingen door in het eigen lokaal op de Huidevetterskaai.

De Mariakring "*Marien theeren*" werd in 1858 gesticht. Aanvankelijk heette ze "*Mariakrans*". Ze kon echter bogen op verwantschap met de 15de-eeuwse rederijderskamer. Het lokaal van deze zang- en toneelvereniging bevond zich in het Ingelandgat 19.

"*Kunst- en Taalijver*" werd ca. 1860 gesticht. Deze maatschappij vergaderde in het "Koffiehuis Grétry" op de Korenlei 18. Aan het eind van de eeuw oefenden de leden in de herberg "De Stad Brussel" op de Hoogstraat 74.

In 1867 werd het liberaal gezelschap "*De Volksvrienden*" opgericht. Zijn kenspreuk was "Met moed en Volharding". Het hoofdkwartier bevond zich in de herberg "De Diligentie van Antwerpen", doch hun vertoningen gebeurden in de "Sodaliteit".

Ook de liberale kring "*De Vrijheidsliefde*" (7), gesticht in 1868 door prof. dr. François Laurent, had onder meer een toneelafdeling.

"*Voor God en Vaderland*" was een katholiek gezelschap. Gesticht ca. 1870 als middenstandsorganisatie, was hun lokaal eerst gevestigd in de Katholieke Burgerkring in de Wellinckstraat 30. Later, ca. 1890, trof men ze aan in de "Zaal der Notarissen" in de Winkelstraat 1 en omstreeks 1910 in het "Landbouwershuis" op het Gouden Leeuiplein 12.

De zang- en toneelvereniging "*Moed en Vlijt*" ontstond in 1862 en de Laurentkring voor meisjes en vrouwen "*Nut en Vermaak*" (7) werd gesticht in 1873. Als toneelgroep vergaderde ze onder meer op de Voormuide 69, in de Sint-Pietersnieuwstraat en in de Wellinckstraat.

In 1876 richtte men het "*Van Peene's Genootschap*" op. Zijn lokaal lag in het café "De Teerlingbak" in de Barrestraat.

Nadat Edward Dauwes Dekker in 1877, onder de schuilnaam "Multatuli" een spreekbeurt in het "Van Crombrughe's Genootschap" had gehouden, stelde Emiel Tetaert (lid van de "Jonge Socialisten") voor, de sinds 1874 gestichte, socialistische toneelvereniging de "*Multatuli's Kring*" te heten. Deze groep ontwikkelde een onafgebroken activiteit in dienst van de partij. Het repertoire beperkte zich eerst tot revolutionaire liederen en gedichten. Onder de kenspreuk "Geen rijker kroon dan eigen schoon" trad deze vereniging eerst op in de "Parnassus". Vanaf 1884 was ze een volwaardige toneelgroep en had ze een eigen lokaal in "Vooruit", aanvankelijk op de Garenplaats en vanaf 1897 tot de Eerste Wereldoorlog in de "Choeurs" in de Bagattenstraat.

In de tachtiger jaren ontstonden nog talrijke andere amateurtoneelgroepen, verspreid over de stad. De stichtingsdatum is dikwijls enkel bij benadering bekend.

De Laurentkring "*Geluk in 't Werk*" (7), gesticht in 1880, had haar eigen lokaal

(7) Zie : "Opvoeding en Arbeidersontwikkeling".

in de Rooigemstraat (nu Ooievaarstraat). Ze beschikte weldra over een toneelafdeling die uitsluitend uit mannen bestond.

Rond diezelfde tijd werd de muziek- en toneelmaatschappij "*De Wedijver*" (L'Emulation) opgericht. Men vergaderde in het café "De Reus" in de Sint-Jansstraat.

Ook de vereniging "*De jonge Toneelliefhebbers*" werd toen gesticht. Haar oefeningen en herhalingen gingen door in het "Café du Parc" op het Sint-Pietersplein.

Omstreeks 1880 kwam de "*Napoleon Destanberg Kring*" tot stand. Deze liberale toneelmaatschappij had haar lokaal in de zaal "Richmond" in de Oliestraat bij het Steendam. 's Winters werd om de vier weken een vertoning gegeven. In die jaren waren nog te vernoemen, de "*Thelma Kring*" die optrad in de zaal "Concordia" in de Belgradostraat, "*Kunst Vooral*" op de Kortrijksestraat 193 en "*Vlaams vooral*" in de Sint-Margrietstraat 11.

Met als kenspreuk "Vlaanderen de Leeuw" werd in 1881 de maatschappij "*Onze Moedertaal vooruit*" gesticht. Deze toneelgroep was gevestigd op de Brugsepoort in "De Oude Kroon" op de Zuidkaai 10.

Waarschijnlijk tussen 1880 en '90 ontstonden toen alhier de toneelmaatschappijen "*De Vlaamse Kring*" uit de Bagattenstraat in het lokaal "Willem Tell", "*De Heuvelroem*" die in het café "Het Park" op het Sint-Pietersplein vergaderde, "*De Heuvelbloem*" die men kon vinden in de herberg "De vier Winden" op de Zwijnaardsesteenweg 1 en de groep "*Excelsior*" op de Kuiperskaai in het lokaal "Valentino".

Waren toen ook actief op toneelgebied, "*De Gentse Kunstmin*" in de "Oude Kroon" op de Reep 12, "*Kunst na Arbeid*" uit de Wondelgemstraat 54, "*De Morgenster*" in "De Ploeg" op de Korenmarkt 8, "*Door Eendracht sterk*" in de Ramen 28, "*Voorwacht Akkergem*" in de rhetoricazaal op de Oude Houtlei 42 en de "*Toneelmaatschappij Kunstmin*" in het "Café Parisien", De Smetstraat 39. Op 12 maart 1911 werd de "*Maatschappij tot Aanmoediging van Vlaamse Toneelspeelkunst*" opgericht, een gespecialiseerd gezelschap voor toneelkunstenaars.

Lode HOSTE
(t vervolgt)